

ciologie Evropské unie zoufale lakomá. Její překvapivou slabinou tak nakonec není její na první pohled zřejmá kabinetní povaha (nejvýznamnějšími daty Kellerovy sociologie jsou zcela veřejné směrnice Evropského parlamentu), nýbrž dekorativní povaha jejího teoretického aparátu.

Jan Maršálek

Jiří Večerník (ed.): *Práce, hodnoty, blahobyť. České realie v evropském kontextu*

Praha, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2016, 416 s.

Jeden z nesporných hendikepů české sociologie je hluché období způsobené takřka čtyřicetiletou izolací od západního světa. Zatímco horší znalost dobové zahraniční literatury a chybějící sociální vazby se zahraničními kolegy a kolegyněmi se snad podařilo do značné míry dohnat, nikdo už nedokáže vrátit čas a provést chybějící výběrová šetření, která by umožnila srovnání zdejší české společnosti s ostatními zeměmi. Problém přitom není v tom, že by žádná výběrová šetření v době komunistické izolace nevznikala. Důkazem může být kromě datových souborů uložených v Českém sociálněvědním datovém archivu například rozsáhlé stratifikační šetření Pavla Machonina nebo pravidelně opakovaný Mikrocensus. Jednalo se ale o šetření čistě národní, jen těžko komparovatelná s dalšími evropskými zeměmi. Situace se výrazně zlepšila po roce 1989. Již v roce 1991 proběhl sběr dat výzkumu *European Values Study* – EVS, v roce 1992 pak *International Social Survey Programme* – ISSP. S blížícím se vstupem České republiky do Evropské unie, k němuž došlo v roce 2004, pak probíhala harmonizace různých národních šetření s pravidly evropské statistické agentury Eurostat, což se týkalo nejen měřených ukazatelů, ale i obsahu šetření a jejich periodicity. Řada dříve výhradně českých statistických šetření tak má svůj evropský

protějšek, příkladem mohou být *Výběrové šetření pracovních sil*, které odpovídá evropskému *European Union Labor Force Survey* (EU-LFS), nebo *Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností* odpovídající evropskému *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC).

Právě existence dostatečného množství mezinárodně komparovatelných výzkumů české společnosti využili autoři knihy *Práce, hodnoty a blahobyť. České realie v evropském kontextu*. Na základě pokročilé sekundární analýzy dat z nejrůznějších mezinárodních datových zdrojů ukazují, jak se v posledních letech proměnila česká společnost, a jak tyto proměny korespondují či naopak nekorespondují s proměnami stejných ukazatelů v ostatních evropských zemích. Odpovídají tak alespoň částečně na otázku, jací jsou současní Češi a jak se liší od svých evropských spoluobčanů? Celkem osmnáct kapitol je rozděleno do tří tematicky neúplně souvisejících bloků, které jsou vymezeny již v názvu knihy.

První blok se zabývá proměnami na trhu práce. Po úvodním exposé hlavních problémů, kterými se sociologie práce zabývá, následují dílčí kapitoly věnující se proměnám práce na částečný úvazek, pracovní intenzitě, vzdělanostnímu nesouladu, tedy situaci, kdy je člověk pro své zaměstnání příliš nebo naopak nedostatečně kvalifikován, a celoživotnímu vzdělávání dospělých, které kvalifikaci dodatečně doplňuje. Ukazuje se, že český trh práce patří spíše k těm konzervativnějším, když vykazuje nízkou nezaměstnanost, nízký podíl práce na částečný úvazek a vysokou pracovní intenzitu. Ve srovnání s jinými zeměmi u nás pracuje řada zaměstnanců na pozicích, na které kvalifikačně nestačí, a to i přes nedávnou expanzi vysokoškolského stupně vzdělávacího systému.

Druhý blok autoři věnují blahobytu. Opět je zahájen představením základních problémů, následuje kritický výčet používaných ukazatelů blahobytu a způsobů jejich měření, analýza mikro a makro deter-

minant subjektivního blahobytu, hledání souvislosti mezi ekonomickou úrovní země a mírou blahobytu a nakonec pohled na českou chudobu v subjektivních a objektivních ukazatelích. Je zajímavé, že zatímco po změně režimů byl vliv makroekonomických podmínek na pocit štěstí a spokojenosti v tranzitivních (tj. postsocialistických) zemích minimální, po oslabení revoluční euforie začaly hrát makroekonomické proměnné výrazně větší roli.

Třetí blok je věnován tématu spokojenosti a hodnot. Začíná přehledem vývoje spokojenosti v České republice, poté ukazuje rozdíly ve spokojenosti v rámci evropských zemí, analyzuje spokojenost matek v závislosti na jejich zaměstnání či nezaměstnanosti, představuje hodnoty spojené se zaměstnáním a konečně ukazuje vliv náboženství na pracovní orientaci. Zejména poslední zmíněná kapitola zasluží bližší pozornost, od ostatních se totiž výrazně odlišuje. Nepoužívá pokročilé statistické metody, autor na několika jednoduchých tříděných datových souborů ukazuje, že odhalit v českém prostředí přetrvávající vliv Weberovy protestantské etiky je kvůli relativně nízkému počtu respondentů hlásících se k evangelikálním církvím prakticky nemožné.

Všechny tři bloky jsou ukončeny historickým exkurzem Zdeňka R. Nešpora. Po prvním bloku se můžete dočíst o prvních, dnes již dávno zapomenutých, pokusech o ustavení české sociologie práce mimo jiné prostřednictvím výzkumu dělníků Baťových továren. Po druhém bloku prezentuje Nešpor poutavou historii uvádění sociologie do českého intelektuálního prostředí jakožto vědy, jejíž důsledná aplikace měla vést ke zlepšení kvality života. Po třetím bloku pak pojednává o vývoji sociologie náboženství zejména v mezinárodním kontextu.

Na první pohled je patrná jistá autorská nevyváženost, která je ale u kolektivních monografií obvyklá. Z celkem patnácti hlavních kapitol jich deset napsal buď

editor Jiří Večerník, nebo Martina Mysíková, často oba autoři ve spolupráci či v kombinaci s jiným autorem. Zbylou část kapitol pak připravili Šárka Šustová, Kamila Fialová, Dana Hamplová, Natalie Simonová, Zdeněk R. Nešpor a Pavel Štika. Zejména editor knihy Jiří Večerník se problematikou českého trhu práce, stejně jako problematikou chudoby zabývá dlouhodobě, o čemž svědčí mimo jiné jeho knihy *Chudoba v České republice. Kritický pohled na evropské ukazatele* (Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2015, spolu s Martinou Mysíkovou) nebo *The Czech Labour Market* (Sociologický ústav AV ČR 2007). Podobně Dana Hamplová se dlouhodobě věnuje sociologickému pojetí štěstí, z poslední doby stojí za zmínku její nedávná kniha *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele. Štěstí ze sociologické perspektivy* (Praha: Fortuna Libri 2015).

Více než polovina hlavních kapitol a všechny tři historické exkurzy jsou založeny na již publikovaných časopiseckých statích. I přesto působí soudržným dojmem, kapitoly na sebe vhodně navazují a vzájemně se na sebe odkazují, jsou psány podobným stylem a mají podobnou strukturu. Shrnutí tematicky příbuzných statí dříve roztroušených v různých časopisech do jedné publikace a jejich doplnění dalšími relevantními informacemi navíc považuji za záslužný čin.

Drobným nedostatkem, který vyplývá z kombinace různých časopiseckých statí a různých tematických oblastí, je využití velkého množství datových zdrojů. Namátkou jmenujme EU-SILC (*European Union Statistics on Income and Living Conditions*), ISSP (*International Social Survey Programme*), EVS (*European Values Study*), Eurobarometr, ESS (*European Social Survey*), VŠPS (Výběrové šetření pracovních sil), PIAAC (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies*) a mnohé další. Vzhledem k velkému tematickému rozpětí knihy lze tento krok jistě akceptovat, nese s sebou ale jedno výrazné negativum. Tato autorská volba totiž v důsledku vede k častým

nesrovnalostem časových období i výběru prezentovaných zemí napříč jednotlivými kapitolami. Někdy se tak dozvídáme informace sahající až do roku 2014, jinde ale jen do roku 2010, protože novější nejsou v rámci zvoleného datového zdroje k dispozici. Někdy dostaneme ke srovnání jen kontext okolních zemí, jindy máme možnost srovnávat vývoj v celé Evropské unii. Někdy je Německo rozděleno na východní a západní část, protože obě dříve rozdělené části stále ještě vykazují mírně odlišný vývoj, jindy je spojeno do jednoho (pravděpodobně vnitřně heterogenního) bloku, protože jemnější dělení daný zdroj neumožňuje.

Jak již bylo řečeno, všechny kapitoly jsou založeny na sekundární analýze dat, a to analýze, která přesahuje obvyklou úroveň české sociologie. Použity jsou mimo jiné metody lineární regrese nebo různé typy regrese logistické, a to včetně víceúrovňového modelování. Výsledky jsou prezentovány přehledně a v jednotném formátu, což usnadňuje statisticky poučenému čtenáři rychlou orientaci bez ohledu na to, kterou kapitolu zrovna studuje. Znalost použitých metod se spíše předpokládá, jejich zevrubný popis rozhodně není součástí knihy. V žádné kapitole ale nechybí slovní interpretace a komentář, takže i člověk, který není s pokročilými statistickými metodami dostatečně obeznámen, získá aspoň základní představu o tom, jak se dané ukazatele v České republice nebo evropských zemích změnily a čím je to nejspíš způsobeno. Vzhledem ke kombinaci více témat v rámci jednoho bloku by ale bylo vhodné zařadit vždy krátkou kapitolu, která by – bez zátěže metodologických diskuzí a statistických testů – shrnula, k jakým změnám tedy v Česku a Evropě došlo, a jaké to má příčiny a důsledky.

Díky pečlivému editorskému zpracování je kniha *Práce, hodnoty a blahobyť. České realie v evropském kontextu* vhodná pro všechny sociology a socioložky, kteří se zabývají jedním z nosných témat – trhem práce, měřením chudoby a blahobytu nebo

měřením hodnot. Ti v ní na jednom místě naleznou přehledně shrnuté analytické statě, které v uplynulé době v Česku vyšly nebo rozhodně měly vyjít. Kniha jim poslouží jako rychlá příručka pro základní orientaci a výchozí bod k dalšímu studiu, zejména díky rozsáhlému seznamu použité literatury. Své místo ale kniha najde také v knihovně sociologů a socioložek, kteří se danými tématy přímo nezabývají, ekonomů, sociálních pracovníků nebo politiků. Všem zmíněným skupinám pomůže získat rychlý přehled o důležitých tématech, který je, jak rozhodně nebývá v Česku zvykem, založen na empirických faktech.

Tomáš Doseděl

Pavel Pospěch a kol.: *Vynalézání venkova v ČR po roce 1989*

Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2014, 177 s.

Autorský kolektiv ve složení Miloš Delín, Tomáš Doucha, Jan Drlík, František Nohel a Daniela Špěšná v čele s Pavlem Pospěchem si v knížce *Vynalézání venkova v ČR po roce 1989* klade otázky po významu a vnímání českého venkova a společenského očekávání od něj v posledních desetiletích a zároveň na tyto a jiné otázky odpovídá sondou do několika jeho oblastí. Venkov totiž vždy legitimizovala zemědělská produkce a ospravedlňovala tak podpůrné státní intervence ve prospěch jeho rozvoje. Když se toto opodstatnění od konce minulého století vytrácí, hledá autorská skupina na základě kulturně konstruktivistického hlediska jeho novou identitu a interně a externě vyjednávanou autenticitu venkova. Nacházení sociálních reprezentací českého venkova v posledních desetiletích tvoří hlavní část knížky, představenou kvalitativními sociologickými metodami perspektivou expertních dokumentů, městských a venkovských aktérů a zobrazeními venkova.